

3. Никулин С.И. Деятельное раскаяние и его значение для органов внутренних дел в борьбе с преступностью: Учебное пособие. -М.: МВШМ МВД СССР, 1985. -64 с.

4. Житний О.О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям: Монографія. -Х.:

Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. -152 с.

5. Конституція України // ВВР України. -1996. -№ 30. -Ст.141

Надійшла до редколегії 21.09.2007

ДАЩЕНКО О.В. ЮРИДИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ УСЛОВНО-ДОСРОЧНОГО ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЯ, СОВЕРШЕННЫХ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ
Рассмотрены особенности правоприменительной деятельности в отношении условно-досрочного освобождения несовершеннолетних от отбывания наказания.

***

DASHCHENKO O.V. LEGAL THE ANALYSIS OF CONDITIONAL-PRESCHEDULE CLEARING OF SERVING PUNISHMENT FOR THE CRIMES, ACCOMPLISHED BY MINORS

Features of activity on application of the right are considered concerning conditional-preschedule clearing minors of serving punishment.

В.В. КОЛЕСНИКОВ

канд. юрид. наук

Харківський національний університет внутрішніх справ

УДК 343.9+343.7

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ТА МОТИВ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЖЕЖАМИ

Аналізуються найбільш поширені точки зору стосовно особи злочинця, як елементу криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з пожежами.

Загальновідомо, що криміналістична характеристика окремого виду злочину повинна містити вихідну інформацію про найбільш важливі фактичні дані, які характеризують злочинну подію, та має за мету орієнтувати слідчого під час висування версій та визначенні правильного напрямку розслідування. Найбільш важливими елементами криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з пожежами, є особа злочинця та мотив вчинення злочину.

Метою даної статті є дослідження особи злочинця та мотивів вчинення злочинів, встановлення взаємозв'язків між цими та іншими елементами криміналістичної характеристики. Її новизна полягає в авторських висновках щодо кореляційності зв'язків між такими елементами криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з пожежами, як особа злочинця, мотив вчинення злочину та особа потерпілого.

Питання, пов'язані з дослідженням особи злочинця та мотивів вчинення злочинів у справах про пожежі, досліджувались у роботах В.О. Коновалової [1], А.В. Мішина [2], М.П. Яблокова [3], В.Г. Манасенкова, Л.Є. Чистової [4] та інших науковців. Необхідно відзначити, що під час опису цього елемента криміналістичної характеристики більшість авторів виходить в основному з вікових, соціально-

демографічних, морально-психологічних і других подібних особливостей, що характеризують ту чи іншу особу [2, с.29-33; 3, с.653; с.4, с.378]. Проведене нами дослідження також дозволяє виявити деякі закономірності соціально-демографічного характеру, які наведені в таблицях 1 і 2.

Аналізуючи дані таблиць, можна дійти висновку, що понад 50 % осіб, які вчинили підпал, мали початкову чи середню освіту, що свідчить про їх низький загальноосвітній і культурний рівень. Говорячи про злочинні порушення правил пожежної безпеки, необхідно зазначити, що вони, як правило, вчиняються у виробничій сфері. Тому необхідно навести дані, що характеризують посадове становище: посадові особи і спеціалісти середньої ланки (майстер, інженер з техніки безпеки, головний інженер, заступник керівника об'єкта й інші). Тобто особи, на яких нормами, що регламентують пожежну безпеку (наказ керівника об'єкта, посадова інструкція тощо), покладено відповідальність за протипожежний стан об'єкта - 30,4 %. Близько 2/3 становлять особи, зайняті у виробництві безпосередньо, тобто виконуючі зварювальні та інші роботи, пов'язані із застосуванням відкритого джерела вогню чи з використанням вогненебезпечних речовин і матеріалів.

Таблиця 1 - Вікова закономірність щодо порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки

Вік	Відсоткове співвідношення до загального числа засуджених	
	Підпали	Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки
До 18 років	6,9	2,8
19-24	23,3	4,3
25-30	17,2	10,1
31-40	20,1	30,4
41-50	11,9	24,6
51-60	15	13,3
понад 60	5,6	14,5

Таблиця 2 - Освітня закономірність щодо порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки

Освіта	Відсоткове співвідношення до загального числа засуджених	
	Підпали	Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки
початкова	21,7	25,2
середня	34,6	17,5
сер. спеціальна	36,5	34,1
вища	7,2	23,2

Можна проаналізувати й інші дані, наприклад, схильність до вживання алкоголю, особисті якості, виробничо-побутову характеристику, притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності та ін. Однак, як уявляється, усі ці дані мають істотне значення для вивчення злочинності в цілому при розробці заходів для її попередження, тобто для кримінологічних цілей. З позицій криміналістики така інформація, безумовно, має значення, але не надто вагоме, оскільки не створює того портрета типового злочинця, що допоможе значно звужити коло осіб, які перевіряються, та серед яких потрібно виявляти зловмисника.

Разом із тим, криміналістична характеристика повинна служити орієнтиром для слідчого в процесі розслідування при виборі ним відповідного варіанту поведінки. Стосовно ж початкового етапу розслідування, то дані про особу

типового злочинця мають надати допомогу слідчому при висуванні версій відносно винної особи.

Таким чином, при розгляді особи злочинця, як елемента криміналістичної характеристики злочину, вагомішими, на наш погляд, будуть не суб'єктивні дані, що характеризують вік, освіту тощо, а відомості, що характеризують відношення злочинця до об'єкта, на якому сталася пожежа, і осіб, що мають виробничу чи побутову відношення до цього об'єкта, тобто мотив і мета, що спонукають особу вчинити злочин. Знаючи типові цілі, мотиви підпалів та осіб, що перебувають у тих чи інших стосунках з потерпілим, можна значно звужити коло осіб, підозрюваних у конкретному злочині. Як показало наше дослідження, мотиви вчинення підпалів у відсотковому співвідношенні виглядають таким чином (табл.3):

Таблиця 3 - Мотиви вчинення підпалів у відсотковому співвідношенні

Мотив злочину	Відсоткове співвідношення
Помста	25,7%
Ревнощі	20,9%
Сімейні конфлікти й особиста неприязність	13,1%
Хуліганські спонукання	17,6%
Приховання слідів інших злочинів	13,6%
Користь, заздрість	9,1%

Підходячи з позицій правильного вибору напрямку розслідування, особа потерпілого при підпалі може мати значення при побудові версій і, головним чином, при вивченні можливих взаємозв'язків "об'єкт злочину-потерпілий-мотив і мета-особа злочинця". У зв'язку з цим, говорячи про характеристику особи потерпілого, необхідно враховувати такі особливості, як: стосунки з іншими особами в побуті та на виробництві, службове становище, сімейний стан і інші подібні відомості. Про правомірність таких висновків свідчать дані, отримані в ході нашого дослідження: близько 48,6 % потерпілих були родичами чи близькими знайомими злочинця, 39,4 % були знайомі з ним за місцем проживання чи роботи, і лише близько 12% до вчинення злочину не мали ніяких стосунків із злочинцем. Останнє стосується в основному підпалів, учинених з метою приховування інших злочинів або з хуліганських

спонукань.

Деяко інші залежності виявлені нами при дослідженні злочинних порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки. Як справедливо зазначає В.О. Конової, в разі порушення правил пожежної безпеки коло осіб, які притягаються до відповідальності, обмежене суб'єктами, що мають відношення до діяльності та дій, що спричинили подібні порушення [1, с.331]. Справа в тому, що ці діяння відносяться до необережних злочинів.

Питання про мотиви необережного злочину ще не дістало однозначного вирішення. Так, П.С. Дагель вважає, що мотив і мета є обов'язковими компонентами в необережних злочинах, і дії суб'єкта мають свідомий вольовий характер [5, с.128]. Правильним є те, що дії суб'єкта мають вольовий характер, але тільки стосовно діянь, у даному випадку, пов'язаних з використанням тих чи інших

вогнебезпечних речовин і матеріалів відповідним чином, а не злочинного результату. Тому правильнішою, на наш погляд, є позиція В. Ю. Квашиса, який пише, що треба розрізняти поняття "мотив злочину" і "мотив необережної поведінки, яка призвела до злочинного наслідку", тобто мотив поведінки відповідає незлочинній меті, а зло-

чинний результат не відповідає мотиву поведінки [6, с.33].

Виходячи з цього доцільною, на наш погляд, є нижченаведена класифікація мотивів необережної поведінки, яка призвела до злочинних порушень правил пожежної безпеки, розроблена на підставі проведеного узагальнення слідчої практики (табл.4):

Таблиця 4 - Класифікація мотивів необережної поведінки, що призвели до злочинних порушень правил пожежної безпеки

Мотив необережного поведінки	Відсоткове співвідношення
Прагнення полегшити виконання функціональних обов'язків	41,5
Легковажно-зневажливе ставлення до дотримання вимог пожежної безпеки	35,5
Помилкове розуміння виробничих інтересів	23

Коло осіб, які можуть бути суб'єктами злочинних порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, як правило, специфічне, оскільки особи, які порушують правила пожежної безпеки, повинні бути так чи інакше пов'язані з проведенням вогнебезпечних робіт чи з використанням вогнебезпечних речовин і матеріалів. Описуючи суб'єкт технічного злочину, до категорії яких відноситься склад, що аналізується, П.С. Дагель зазначає, що суб'єктами технічних злочинів можуть бути чотири категорії осіб:

а) особи, що керують джерелами підвищеної небезпеки - "оператори технічних систем";

б) посадові особи, у чій обов'язки входить забезпечення експлуатації джерел підвищеної небезпеки, контроль за технічним станом і контроль за операторами технічних систем (допуск до джерел підвищеної небезпеки належних осіб, контроль за їх діяльністю);

в) особи, пов'язані з обслуговуванням і ремонтом джерел підвищеної небезпеки;

г) будь-які особи, які перебувають у сфері дії джерел підвищеної небезпеки і зобов'язані узгоджувати з ними свою поведінку, дотримуватися встановлених правил безпеки [7, с.122].

З такою класифікацією слід погодитися, вона має значення для визначення типових особистісних особливостей злочинця, що можуть служити підставою для висунування версій про особу, що вчинила злочин.

Підсумовуючи викладене, можна зробити зазначити, що існують достатньо стійкі зв'язки між такими елементами криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з пожежами, як особа потерпілого-мотив вчинення злочину-особа злочинця. Дослідження зв'язків між цими елементами на початковому етапі розслідування дозволяє висунути версії стосовно мотивів вчинення злочину особи злочинця та причини пожежі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коновалова В.О. Основи методики розслідування підпалів і злочинних порушень протипожежних правил // Криміналістика: Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник /За ред. В.Ю. Шепітька. -Х.: Право, 1998. -С.330-342.
2. Миппин А. В. Расследование поджогов личного имущества граждан. -Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1991. -128 с.
3. Яблоков Н.П. Расследование преступных нарушений требований промышленной безопасности, правил техники безопасности труда и пожарной безопасности // Криміналістика: Учебник /Отв. ред. Н.П. Яблоков. -М.: Юрист, 2001. -С.651-670.
4. Манаенков В.Г. та Чистова Л.Е. Методика расследования преступлений, связанных с поджогами, нарушением правил пожарной безопасности и взрывами // Криміналістика: Учебник /Под ред. А.Г. Филиппова. -М.:ООО Издательство «Юрлитинформ», 2005. -С.376-395.
5. Дагель П.С. Особенности личности неосторожного преступника // Теоретические проблемы учения о личности преступника: Сб. науч. трудов. -М., 1979. -С.128-129.
6. Квашис В. Е. Профилактика неосторожных преступлений: Учебное пособие /Под ред. В.Н. Брызгалова. -К.: КВШ МВД СССР, 1981. -78 с.
7. Дагель П.С. Неосторожное преступление (Общая характеристика неосторожного преступления в сфере использования техники) // Проблемы борьбы с преступностью: Межвуз. темат. сб. -Вып.2. -Владивосток: ДВГУ, 1978. -С.122-124.

Надійшла до редколегії 10.05.2007

КОЛЕСНИКОВ В.В. ЛИЧНОСТЬ ПРЕСТУПНИКА И МОТИВ КАК ЭЛЕМЕНТ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С ПОЖАРАМИ
Анализируются наиболее распространенные точки зрения относительно личности преступника, как элемента криминалистической характеристики преступлений, связанных с пожарами.

***

KOLESNIKOV V.V. THE PERSON OF THE CRIMINAL AND MOTIVE AS ELEMENT CRIMINALISTIC OF THE CHARACTERISTIC IN THE CRIMES CONNECTED TO FIRES
The most widespread points of view concerning the person of a criminal, as element criminalistic characteristics of the crimes connected to fires are analyzed.